

75 LAT
PAŃSTWOWEGO MUZEUM ARCHEOLOGICZNEGO
w Warszawie
1928–2003

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

BULLETIN ARCHÉOLOGIQUE POLONAIS

TOM (VOL.) LVI

2002 – 2003

W 130 ROCZNICĘ TOMU I

1873 – 2003

WARSZAWA 2003 VARSOVIE

**WIADOMOŚCI
ARCHEOLOGICZNE
TOM LVI**

**130 ROCZNICA WYDANIA PIERWSZEGO TOMU
WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNYCH
1873 – 2003**

**75 ROCZNICA UTWORZENIA
PAŃSTWOWEGO MUZEUM ARCHEOLOGICZNEGO
W WARSZAWIE
1928 – 2003**

Redaguje zespół / Editorial staff:

mgr Jacek Andrzejowski (sekretarz redakcji / managing editor), dr Wojciech Brzeziński (redaktor naczelny / editor in chief),
prof. dr. hab. Teresa Dąbrowska (zastępczyni redaktora naczelnego / subeditor), mgr Grazyna Orlińska,
mgr Radosław J. Prochowicz, mgr Andrzej Tomaszewski

Tłumaczenia / Translations:

Anna Kinecka

Katarzyna Czarnecka, Jacek Andrzejowski

Skład i łamanie / Layout:

J. Andrzejowski, Radosław J. Prochowicz

Rycina na okładce: kościana zawieszka grzebieniowata
ze Stodzewa, pow. garwoliński (rys. L. Kobylińska)

Cover picture: a bone comb-pendant
from Stodzew, distr. Garwolin (L. Kobylińska del.)

Sprzedaż detaliczna publikacji Państwowego Muzeum Archeologicznego, w tym egzemplarzy archiwalnych, prowadzona jest
w salach wystawowych muzeum, ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa. Płatność gotówką; wystawiamy rachunki i faktury.
Ponadto nasze książki i czasopisma można zamawiać w PMA, tel. +48 (22) 831 32 21–25/110 lub pod adresem internetowym
wydawnictwapma@pma.pl.

Adres redakcji / Editorial office:

Państwowe Muzeum Archeologiczne

ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa

tel.: +48 (22) 831 32 21–25/141,152; fax: +48 (22) 831 51 95; e-mail: j.andrzejowski@pma.pl

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

ORGAN MUZEALNICTWA I KONSERWATORSTWA ARCHEOLOGICZNEGO

Tom (Vol.) LVI

SPIS TREŚCI

Contents

75 lat Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie (1928–2003)	
Wojciech Brzeziński, 75 lat Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie 75 Years of the State Archaeological Museum in Warsaw	3
Wojciech Nowakowski, Działalność naukowa PMA Scientific Activity of the State Archaeological Museum	7
Danuta Piotrowska, Z dziejów Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie The History of the State Archaeological Museum in Outline	13
Miscellanea	
Jerzy Libera, Nowe znalezisko gromadne krzemiennych narzędzi wiórowych na stanowisku 1C w Gródku nad Bugiem A New Multiple Find of Flint Blade Tools at Gródek nad Bugiem, Site 1C	37
Jerzy Libera, Znaleziska gromadne siekier krzemiennych z Lubelszczyzny Multiple Flint Axe Deposits from the Lublin Region	45
Marek Florek, Anna Zakościelna, Depozyt wiórów krzemiennych z Krowiej Góry koło Sandomierza (stan. 14. gm. Łoniów, woj. świętokrzyskie) Deposit of Flint Blades from Krowia Góra near Sandomierz (Site 14, Comm. Łoniów, Woj. Świętokrzyskie)	51
Aneks: Witold Migal, Analiza technologiczna wiórów z Krowiej Góry k. Sandomierza Technological Analysis of Blades from Krowia Góra near Sandomierz	60
Anna Drzewicz, Dwa czekany typu Nortycken z Czubina ze zbiorów Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie Two Knobbed Shaft-Hole Axes Type Nortycken from Czubin in the Collection of the State Archaeological Museum in Warsaw	63
Teresa Węgrzynowicz, Zabytki z wczesnej epoki żelaza z terenów Rosji w zbiorach Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie Early Iron Age Finds from Russia in the Collection of the State Archaeological Museum in Warsaw Материалы раннего железного века с территории России в фондах Государственного Археологического Музея в Варшаве	69
Bartłomiej Karch, Materiały z wczesnej epoki żelaza z Kalisza Tyńca, woj. wielkopolskie Early Iron Age Finds from Kalisz Tyniec, Woj. Wielkopolskie	87
Aleksandra Żrówska, Dwa nieznanne cmentarzyska kultury łużyckiej z Ziemi Dobrzyńskiej Two Unknown Lusatian Culture Cemeteries in Dobrzyń Province	103
Vykintas Vaitkevičius, Badania cmentarzyska kurhanowego koło wsi Pakalniai na Litwie. Przyczynek do dyskusji nad datowaniem początków kultury kurhanów wchodniolitewskich Archaeological Investigation of a Barrow Cemetery at Pakalniai, Lithuania. Contribution to the Discussion on the Dating of the Origins of the East-Lithuanian Barrow Culture Archeologiniai Pakalnių pilkapių tyrinėjimai, Lietuva Pretekstas diskusijai dėl ankstyvosios Rytų Lietuvos pilkapių kultūros datavimo	111
Sylwia Małachowska, Nieznany skarb (?) z Leszna koło Łęczycy An Obscure Hoard (?) from Leszno near Łęczycza	125

Materiały	
Mirosława Andrzejowska, Groby klozowe z cmentarzyska w Stodzewie, gm. Parysów, stan. 3 Cloche Grave Culture Graves at the Cemetery at Stodzew, Comm. Parysów, Site 3	131
Mirosława Andrzejowska, Cmentarzysko fazy wielkowiejskiej na stan. 1 we Władysławowie Chłapowie, woj. pomorskie Cemetery of the Wielka Wieś (<i>Grossendorfer</i>) Phase, at Władysławowo Chłapowo, Site 1	145
Urszula Kobylińska, Zbigniew Kobyliński i Dariusz Wach, Wyniki badań wykopaliskowych grodziska w Klukowiczach na Podlasiu Excavation of the Stronghold at Klukowicze in Podlasie (NE Poland)	189
Aleksandra Żórawska, Ocalałe i niepublikowane materiały z badań Waldemara Heyma w Bystrzcu, powiat kwidzyński (Weißhof, Kr. Marienwerder) Unpublished and Survived Materials from Excavations of Waldemar Heym at Bystrzec, Distr. Kwidzyn (Weißhof, Kr. Marienwerder)	229
Zbigniew Nowakowski, Cmentarzysko kultury przeworskiej w Żdźzarowie, pow. sochaczewski A Cemetery of the Przeworsk Culture at Żdźzarów, Distr. Sochaczew	283
Polskie badania w Dawidgródku nad Horyniem (część 1)	
Sylwia Małachowska, Polskie badania archeologiczne na grodzisku w Dawidgródku nad Horyniem (Białoruś) Polish Archaeological Research at the Hillfort at Davyd-Haradok on the Haryn' (Belarus) Польскія археалагічныя даследаванні на гарадзішчы ў Давыд-Гарадку над р. Гарынь (Беларусь)	381
Caroline Earwood, Wooden Artefacts from the Medieval Town of Dawidgródek, Belarus Drewniane zabytki ze średniowiecznego miasta w Dawidgródku, w Republice Białoruś Знаходкі з дрэва з сярэднявечнага гарадзішча ў Давыд-Гарадку, у Рэспубліцы Беларусь	393
Sylwia Małachowska, Wyroby z żelaza i obróbka tego metalu na terenie grodu w Dawidgródku nad Horyniem (Białoruś) Iron Finds and Ironworking at the Early Medieval Hillfort at Davyd-Garadok on the Haryn' (Belarus) Вырабы з жалеза і апрацоўка гэтага металу на тэрыторыі гарадзішчы ў Давыд-Гарадку над р. Гарынь (Беларусь)	431
Sylwia Małachowska, Obróbka metali nieżelaznych z grodziska w Dawidgródku nad Horyniem (Białoruś) Nonferrous Metal Finds from the Early Medieval Hillfort at Davyd-Garadok on the Haryn' (Belarus) Апрацоўка каляровых металаў у Давыд-Гарадку (Беларусь)	451
Aneks: Longina Koziarowska, Metaloznawcze badania zabytków pochodzących z Dawidgródka w dawnym powiecie stolińskim (Białoruś)	463
Wykaz skrótów	469

JERZY LIBERA

NOWE ZNALEZISKO GROMADNE KRZEMIENNYCH NARZĘDZI WIÓROWYCH
NA STANOWISKU 1C W GRÓDKU NAD BUGIEM

A NEW MULTIPLE FIND OF FLINT BLADE TOOLS AT GRÓDEK NAD BUGIEM, SITE 1C

Krzemienne znaleziska gromadne, określane często jako *składy* lub *skarby*, znajduwane są w różnorodnych miejscach i różnym kontekście kulturowym, zarówno na obszarze dawnych osad, jak i w terenie pozbawionym śladów jakiegokolwiek osadnictwa, niejednokrotnie w obrębie przybrzeżnych partii zarówno obecnych, jak i dawnych zbiorników wodnych.

Te ostatnie, traktowane jako dary wotywny, uważane są za typowe dla ludności kultury pucharów lejkowatych (KPL) strefy niżowej (m. in. K. Jażdżewski 1981, s. 207; A. Bronicki 1995, s. 7). Kilka takich składów odnotowano też na Lubelszczyźnie: w Wincentowie koło Krasnegostawu i w Weremowicach pod Chełmem, zawierające

odpowiednio 13 i 8 wiórów z krzemienia wołyńskiego (S. Kadrow 1989; A. Bronicki 1993), oraz na terenie Wyżnianki Kolonii w okolicach Kraśnika, liczący 6 wiórów z krzemienia świeciechowskiego (J. Libera 1989)¹.

Zapewne odmienny charakter mają znaleziska gromadne wiórów i wykonanych z nich narzędzi odkryte poza zbiornikami wodnymi, w miejscach pozbawionych osadnictwa, np. Klucze – 10 okazów z surowca świeciechowskiego (ZOW 1929, s. 72–73). Również tego typu znaleziskom przypisuje się charakter wotywny, ale niezwiązany z kultem akwaticznym. Nie można także wykluczyć ich deponowania w chwilach szczególnych zagrożeń.

Zabytki ze skupiska 15 na stanowisku 1C w Gródku

W trakcie ratowniczych prac archeologicznych prowadzonych w sierpniu 2001 roku przez zespół pod kierunkiem Andrzeja Kokowskiego z Katedry Archeologii UMCS w Lublinie² na wielokulturowym stanowisku 1C w Gródku, pow. Hrubieszów, woj. lubelskie, w wykopie 2/2001, w obrębie II warstwy mechanicznej (na głębokości około 40 cm), w otoczeniu rumowiska polepy, odkryto kolejne znalezisko gromadne (określone jako skupisko 15) składające się z 4 narzędzi wiórowych wykonanych z krzemienia świeciechowskiego (A. Kokowski 2001, s. 12)³.

Narzędzia – o łącznej wadze 100 g – wykonano z makrolitycznych wiórów, w trzech wypadkach tzw.

doborowych, w jednym – z podstępca, odbitych z jednopiętowych rdzeni podstożkowych (z zastosowaniem techniki naciskowej). Na dwóch egzemplarzach z zachowanymi piętami „daszkowatymi” ich pięćściska noszą ślady fasetowania⁴ oraz prawcowania.

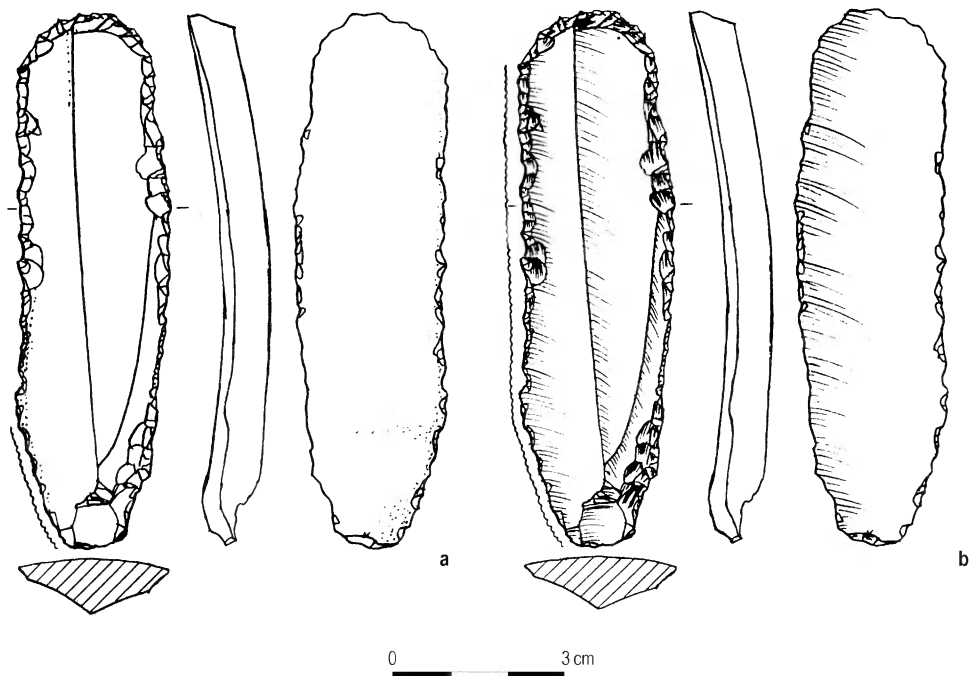
Zabytki: **1.** Drapacz o mocno łukowatym, stromo retuszowanym drapisku, wtórnie zaretuszowany niemalże na całym obwodzie, łącznie z drapiskiem, łuskaniem zwykłym przechodzącym w mikroretusz, posiadający na jednym boku nieznacznie zachowane wyświecenie użytkowe; wymiary: 93×25×8 mm (Ryc. 1a.b); **2.** Drapacz o mocno łukowatym, stromo retuszowanym drapisku

¹ Wymienione depozyty zostały odkryte przypadkowo, co rzutuje na ich stan zachowania oraz, być może, liczebność.

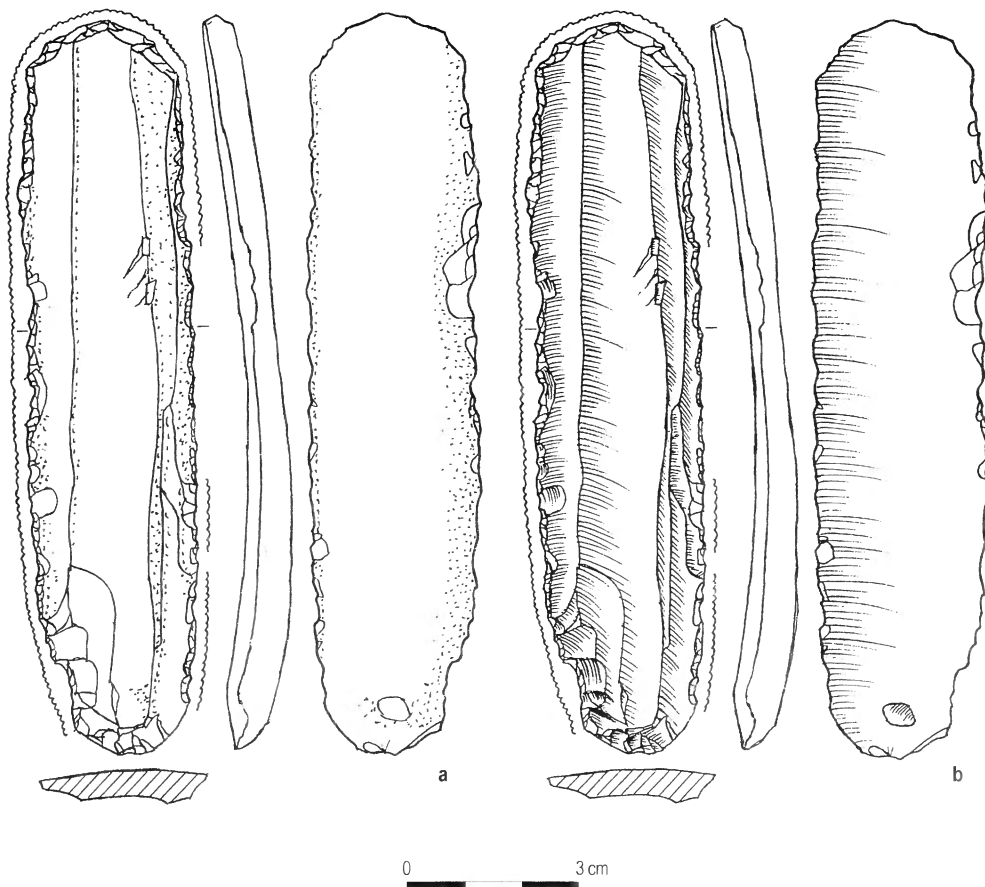
² Autor serdecznie dziękuje Prof. dr. hab. Andrzejowi Kokowskiemu, prowadzącemu badania w Gródku nad Bugiem, za udostępnienie do opracowania tych zabytków.

³ Zabytki zadokumentowano pod nr 67/2001 wydzielonego inwentarza.

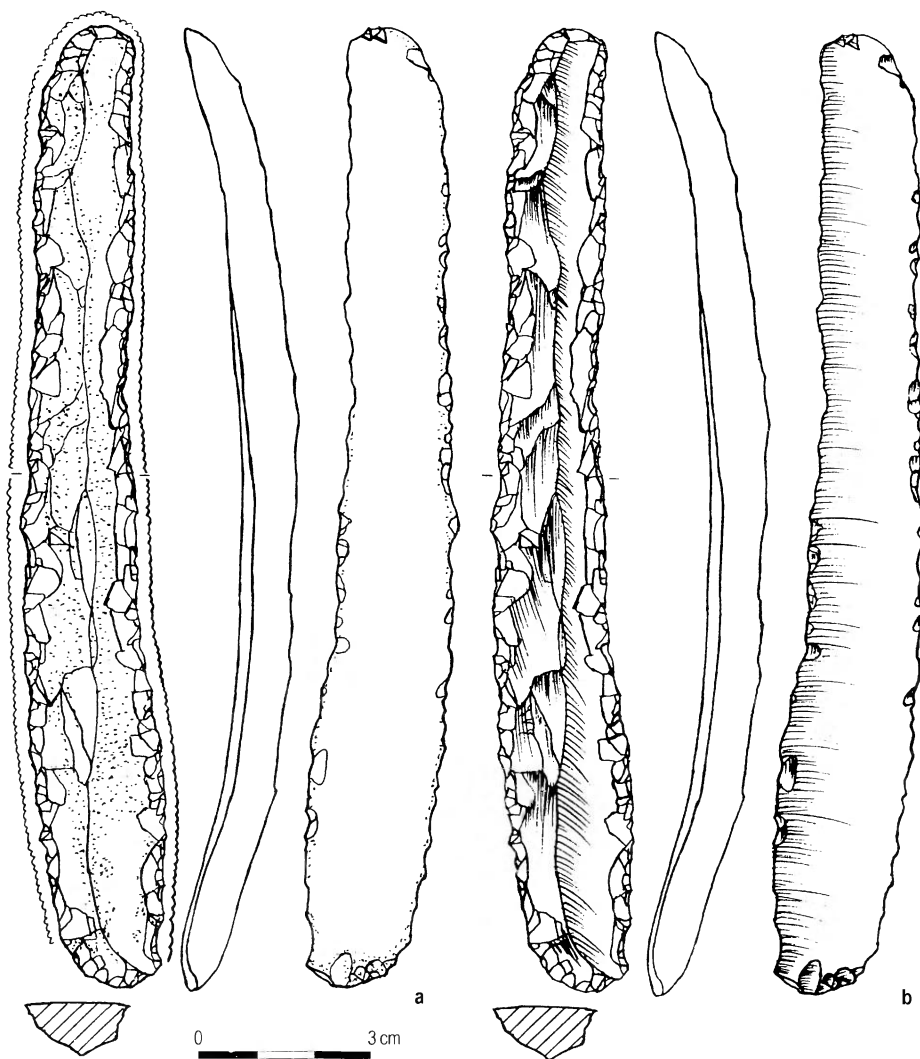
⁴ W literaturze przedmiotu termin ten jest powszechnie pisany jako *facetowanie*. Właściwie zapisany – fasetowanie (pochodzi z jęz. francuskiego) – oznacza: ukośne ścięcie graniastej krawędzi naroża (m. in. Encyklopedia powszechna PWN, Warszawa 1973).

Ryc. 1. Inwentarz skupiska 15 na stanowisku 1C w G r ó d k u, pow. Hrubieszów – drapacz: a – z zaznaczonym wyświeceniem użytkowym (kropkowanie), b – wtórnie retuszowany (negatywy bez cieniowania). Rys. J. Libera
 Fig. 1. Assemblage from concentration 15 from G r ó d e k, distr. Hrubieszów, site 1C – end-scrapers: a – with use-shine marked with dotting, b – with secondary retouch (negatives not shadowed). J. Libera del.

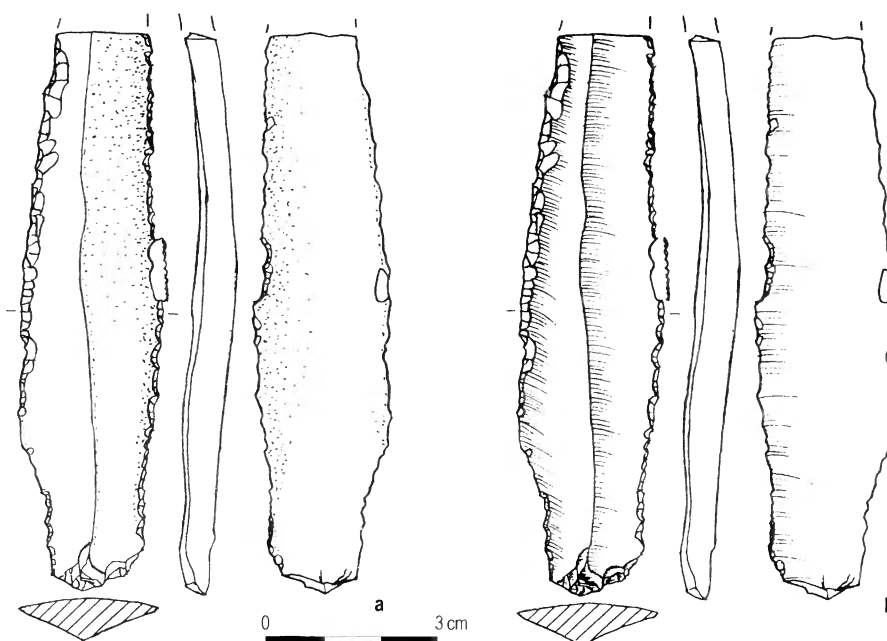

Ryc. 2. Inwentarz skupiska 15 na stanowisku 1C w G r ó d k u, pow. Hrubieszów – drapacz: a – z zaznaczonym pierwotnym wyświeceniem użytkowym (kropkowanie), b – wtórnie retuszowany (negatywy bez cieniowania). Rys. J. Libera
 Fig. 2. Assemblage from concentration 15 from G r ó d e k, distr. Hrubieszów, site 1C – end-scrapers: a – with use-shine marked with dotting, b – with secondary retouch (negatives not shadowed). J. Libera del.

Ryc. 3. Inwentarz skupiska 15 na stanowisku 1C w G r ó d k u, pow. Hrubieszów – wiórowiec dwuboczny: a – z zaznaczonym pierwotnym wyświeceniem użytkowym (kropkowanie), b – wtórnie retuszowany (negatywy bez cieniowania). Rys. J. Libera

Fig. 3. Assemblage from concentration 15 from G r ó d e k, distr. Hrubieszów, site 1C – two-side continuously retouched blade: a – with use-shine marked with dotting, b – with secondary retouch (negatives not shadowed). J. Libera del.

Ryc. 4. Inwentarz skupiska 15 na stanowisku 1C w G r ó d k u, pow. Hrubieszów – wiórowiec jednoboczny: a – z zaznaczonym pierwotnym wyświeceniem użytkowym (kropkowanie), b – wtórnie retuszowany (negatywy bez cieniowania). Rys. J. Libera

Fig. 4. Assemblage from concentration 15 from G r ó d e k, distr. Hrubieszów, site 1C – one-side continuously retouched blade: a – with use-shine marked with dotting, b – with secondary retouch (negatives not shadowed). J. Libera del.

oraz częściowo skorygowanej partii przypiętkowej (na podobieństwo drapiska), wtórnie zaretuszowany niemalże na całej długości łącznie z drapiskiem, z zachowanym pierwotnym intensywnym wyświeceniem użytkowym, zwłaszcza na dolnej stronie boku lewego oraz górnej prawego; „plamkowe” wybłyszczenie widoczne również na grani w części przypiętkowej; wymiary: 128×29×7 mm (Ryc. 2a.b); **3.** Wiórowiec dwuboczny o ścienionej nasadzie, wykonany z podstępca, o wtórnie załuskanych bokach oraz wierzchołku, posiadający

powierzchnie negatywowe bardzo intensywnie wyświecone, zwłaszcza przy grani wzdłużnej; bardzo nieznaczne przykrawędziowe wybłyszczenia na płaszczyźnie negatywowej; wymiary: 170×20×10 mm (Ryc. 3a.b); **4.** Wiórowiec jednoboczny o drugim boku zębato mikrotetuszowanym, intensywnie wyświeconym (zwłaszcza na stronie pozytywowej) i złamanym wierzchołku, w części centralnej fragmentarycznie wtórnie zaretuszowany na stronę spodnią; wymiary: 98×22×8 mm (Ryc. 4a.b).

Przynależność taksonomiczna analizowanego skupiska

Narzędzia pochodzące ze skupiska 15 wyróżnia szereg cech, które przemawiają za jego przynależnością do KPL. Dotyczy to zarówno użytego krzemienia świeciechowskiego, jak i cech morfologiczno-metrycznych wytworów, znajdujących szereg analogii wśród bogatego asortymentu wytwórczości tzw. przemysłu małopolskiego tej kultury (por. B. Balcer 1975, *passim*). Wszystkie doskonale zachowane w tym składzie wytwory noszą wyraźne ślady pracy, manifestujące się intensywnym wyświeceniem licznych płaszczyzn negatywnych. Ich krawędzie zostały ponownie zaretuszowane, przy czym trudno rozstrzygnąć charakter tego zabiegu. Może on nosić zarówno cechy retuszu naprawczego wcześniej zużytych (stępionych) krawędzi, jak i też stanowić daleko idącą

przeróbkę wiórów lub wcześniejszych (bliżej nieokreślonych) narzędzi, diametralnie zmieniając pierwotną ich morfologię (trudną obecnie do odtworzenia), możliwą w różnych konfiguracjach, np.: wiór o bokach surowych → na wiór częściowo łuskany; wiór o bokach surowych → na wiórowiec; wiór o bokach surowych → na drapacz połączony z wiórowcem. Tego typu przekształcenia notowane są wśród wytworów tej kultury (por. B. Balcer 1975, s. 174–176).

Doskonały stan zachowania analizowanych znalezisk, fakt ponownego uformowania narzędzi konwencjonalnych, jak również rodzaj użytego surowca, czynią z nich pełnowartościowe instrumentarium należące do kanonu tzw. małopolskiego przemysłu krzemienno-KPL.

Skupisko 15 na tle podobnych depozytów odkrytych na osadzie w Gródku

Prace wykopaliskowe prowadzone w latach pięćdziesiątych ubiegłego stulecia na stanowisku 1C w Gródku nad Bugiem dostarczyły co najmniej czterech tego typu znalezisk (por. tab. 1):

– w obrębie działki 25 na głębokości około 25 cm od powierzchni odkryto skupisko VIII zawierające 7 zabytków wiórowych z krzemienia świeciechowskiego: 5 wiórów

długości 165–215 mm, wiór częściowo retuszowany oraz drapacz – ostatnie 2 zabytki B. Balcer (1975, tab. 16, s. 319, ryc. 50a–e) określił jako tzw. sierpce; ponadto znaleziono nieco zniszczoną czworoboczną siekierkę o przekroju zbliżonym do trapezu, długości 70 mm, wykonaną z krzemienia pasiastego, oraz dwustronnie szlifowaną płytę wykonaną z piaskowca kwarcytowego;

Skupiska	Wióry	Narzędzia wiórowe	Długość całych okazów (mm)	Inne zabytki (rodzaj krzemienia)	Literatura
VIII	5 [1**]	wiór częściowo retuszowany**, drapacz**	180–215	siekiera 4-ścienna (pas.), płyta szlifierska	B. Balcer 1975, tab. 16, s. 319, ryc. 50a–e; W. Gumiński 1989, s. 29, ryc. 74:8 ⁵
IX	6 ⁶	wiórowiec	152–172		B. Balcer 1975, tab. 16, s. 319; W. Gumiński 1989, ryc. 69:1.2, 71: 11
nr ?	3 (1 woł.)		?	2 siekiery (pas.)	W. Gumiński 1989, s. 29 ⁷
z powierzchni	10 [1*]	3[1*] półtylczaki	142–234		A. Zakościelna 1997
15		2 drapacze, 2 wiórowce	93–170		w niniejszym tekście

Tabela 1. Struktura inwentarzy znalezisk gromadnych z krzemienia świeciechowskiego ze stan. 1C w Gródku. * – formy techniczne – zatepce i podstępce, ** – okazy z wyświeceniami roboczymi. Cieniowaniem zaznaczono zabytki uzyskane przypadkowo lub pochodzące z oraniny

Table 1. Structure of multiple finds of the Świeciechów flint from Gródek, site 1C. * – crested blades and blades with remains of crest, ** – specimens showing use-shine. Stray finds and pieces found in top soil are shadowed

⁵ W syntezie W. Gumińskiego (1989, s. 29) wydzielone 2 narzędzia włączone zostały do grupy wiórów.

⁶ Dane za B. Balcerem (1975, tab. 16, s. 319). Natomiast J. Kowal-

czyk (1956, s. 28) w sprawozdaniu z badań opisał 5 egzemplarzy.

⁷ Autor ten sugeruje, że łącznie ze skupiskiem nr VIII tworzyły one wspólne znalezisko (W. Gumiński 1989, s. 29).

– w obrębie działki 31 na głębokości około 40 cm od powierzchni odkryto skupisko IX zawierające 7 zabytków z surowca świciechowskiego: 6 doborowych wiórów długości 160–170 mm (w tym 2 nadłamane) oraz wiórowiec (B. Balcer 1975, tab. 16, s. 319);
– w bliżej nieznanymi okolicznościach odkryto 5 wiórów z krzemienia wołyńskiego (B. Balcer 1983, ryc. 23:7–9);

– w bliżej nieznanymi okolicznościach odkryto 3 wióry: 2 z krzemienia świciechowskiego i 1 z wołyńskiego oraz dwie siekiery z surowca pasiastego (W. Gumiński 1989, s. 29).

Ponadto z powierzchni stanowiska uzyskano kolejne znalezisko gromadne 13 zabytków z surowca świciechowskiego: 10 pokawałkowanych (w trakcie obecnych

Stanowisko	Wióry	Narzędzia wiórowe	Długość całych okazów (mm)	Inne zabytki (rodzaj krzemienia)	Literatura
Ćmielów, j. 26 (rejon II)	6 [1*]		160–180		B. Balcer 1975, s. 297; 2002, s. 181
Ćmielów, j. 51 (rejon I)				9 rdzeni ¹⁰	B. Balcer 1975, s. 298, ryc. 1, 8b–d, 9a,b
Ćmielów, j. 156 (rej. III), skład 1	11			siekiera (pas.)	Z. Podkowińska 1952, s. 202, ryc. 2; B. Balcer 1975, s. 298; 2002, s. 184, ryc. 16a, 35a
Ćmielów, j. 156 (rejon III), skład 2 ¹¹	31 [14*] ¹²		107–215	oblup, oblupień	B. Balcer 1975, s. 298, ryc. 14a,b; 2001, s. 184, ryc. 8a,b, 18b,c
Ćmielów, j. 82 (rejon I)				11 tłuków, 12 zaczątkowców siekier (pas.)	B. Balcer 2002, s. 26
Dzierżnia	?		210 (zachowany)		B. Balcer 1975, s. 292
Grzegorzewice	36	m. in. 5 drapaczy, wiertnik	?		B. Balcer 1975, s. 301
Klementowice, st. 7				3 siekiery (2 pas.)	B. Balcer 1975, s. 322
Kluźce	7 [3*]	wiórowiec**, 2 wióry o retuszowanych wierzchołkach**	174–215		B. Balcer 1975, s. 316–317, tab. 16, ryc. 51a–g
Puławy Włostowice				2 zaniechy przedrdzeniowe, oblupień, 3 rdzenie zaczątkowe	A. Zakościelna 2002, s. 112–116, ryc. 3, 4
Skowronno Dolne		6 tzw. sierpców (4 fragm.; 1 krzemień „brązowy”)		fragm. siekiery czworosiecznej	J. Gurba 1957, s. 157–159, ryc. 32, 33
Woskrzenica – ?	[2]		185		B. Balcer 1975, s. 309
Wysoka				3 siekiery dwusieczne ¹³	W. Błajer 1998, s. 70, ryc. 4
Wyżnianka Kolonia	5 [2*]	wiór częściowo retuszowany	?		J. Libera 1989
Zakrzewo	2 [1**]				B. Balcer 1975, s. 289, ryc. 13f
Zarębowo		drapacz**, półtylczak**	194		B. Balcer 1975, s. 289, ryc. 18g,h
Zawichost, j. 14d				oblupień, zaczątkowców siekiery, odlupek retuszowany	B. Balcer 1975, s. 313–314, ryc. 7a, 35:l

Tabela 2. Struktura inwentarzy znalezisk gromadnych z udziałem krzemienia świciechowskiego odkrytych na ziemiach polskich (poza Gródkiem stan. 1C).
* – formy techniczne – zatepce i podtepce, ** – okazy z wyświeczeniami roboczymi. Cieniowaniem zaznaczono zabytki uzyskane przypadkowo lub pochodzące z oraniny

Table 2. Structure of multiple finds of the Świeciechów flint from Poland (except for Gródek, site 1C). * – crested blades and blades with remains of crest, ** – specimens showing use-shine. Stray finds and pieces found in top soil are shadowed

⁸ Kolejny skład z udziałem krzemienia świciechowskiego ostatnio ujawniono w rejonie I w Ćmielowie, w jamie 82 (por. B. Balcer 2002, s. 26).

⁹ Z grupy tej należy wykluczyć uważane za gromadne znalezisko 3 siekier i kamiennego „młota” ze Złojca, z dorzecza środkowego Wieprza. Jedynym zabytkiem przynależnym do KPL jest tu siekiera typu A z surowca świciechowskiego (por. B. Balcer 1975, s. 324). Pozostałe okazy to dwie duże grubosoczkwate siekiery wykonane z surowca wołyńskiego – formy typowe dla kultury mierzanowickiej. Znalezisko to jest przedmiotem oddzielnego opracowania (J. Libera, Znaleziska gromadne siekier krzemiennych

z Lubelszczyzny, w tym tomie „Wiadomości Archeologicznych”, s. 45–50).

¹⁰ B. Balcer (2002, s. 26, 177) pisze o 12 rdzeniach z krzemienia świciechowskiego.

¹¹ Z. Podkowińska (1952, s. 202) w sprawozdaniu z badań pisze o 31 wiórach oraz jednym dużym odlamie buły krzemiennnej.

¹² B. Balcer (2002, s. 84, 141) wymienia 32 egzemplarze: 30 wiórów, oblup i oblupień.

¹³ Przez autora badań traktowane jako skład surowca (por. W. Błajer 1998, s. 70).

prac rolnych) wiórów i 3 półtylczaki (A. Zakościelna 1997).

Niejasna jest natomiast pozycja dwóch „składów” z Gródka, zawierających po 2 wióry z surowca świeciechowskiego (brak jakichkolwiek danych o okolicznościach ich odkrycia), jakie zasygnalizował W. Gumiński (1989, s. 115). B. Balcer w części źródłowej opisującej inwentarze z tej osady wzmiankowane wyżej zabytki wymienia w grupie artefaktów uzyskanych spoza obiektów oraz skupisk (por. B. Balcer 1975, s. 319, ryc. 13d.e).

Niezależnie od opisanych wyżej gromadnych znalezisk, na terenie tej osady odkryto kilka innych depozytów, np. w glinianym naczyniu „skarb” różnorodnych przedmiotów zawierających: pojedyncze kości różnych gatunków zwierząt, półwytwory i gotowe narzędzia

kościane, zabytki kamienne, ceramiczne i krzemienne, w tych ostatnich – tłuczek oraz fragmentarycznie zachowaną siekierkę (por. J. Kowalczyk 1958, s. 315, ryc. 5).

Znaleziska gromadne odkryte w warstwie kulturowej na osadach KPL znane są również z innych stanowisk. Skład 6 doborowych wiórów wykonanych z surowca wołyńskiego znaleziono w niedalekich Szychowicach na terenie Kotliny Hrubieszowskiej (S. Jastrzębski 1980, s. 6). Również Ziemia Chełmińska dostarczyła dwóch „krzemienych piłek wiórowych” z tego surowca z Radowic Wielkich (ZOW 1928, s. 50). Inne dwa tzw. sierpce wykonane z krzemienia świeciechowskiego znaleziono na osadzie w Zarębowie na Kujawach (T. Wiślański 1969, s. 238, ryc. 36; B. Balcer 1975, s. 389, ryc. 19g.h)

Skupisko 15 z Gródka na tle podobnych składów z krzemienia świeciechowskiego

Znaleziska gromadne przedmiotów z krzemienia świeciechowskiego przypisywane KPL stanowią dość pokaźną grupę źródeł. B. Balcer w pracy poświęconej tej grupie zaprezentował siedemnaście składów dotychczas zarejestrowanych na obszarze ziem polskich. Zawierają one półsurowiec wiórowy i wykonane z niego narzędzia, a także formy oraz narzędzia rdzeniowe w liczbie od 2 do 42 zabytków (por. tab. 2). Blisko połowa z nich została odkryta w obrębie osad (m. in. Gródek, Ćmielów⁸, Klementowice, Zawichost), pozostałe to tzw. znaleziska luźne o nieznanym kontekście kulturowym (por. B. Balcer 1975, s. 191–195 i katalog⁹).

W trzech depozytach zabytki tworzą częściowe składanki: Ćmielów, jama 26 – podstępiec z dwoma doborowymi wiórami; Ćmielów, znad jamy 156 – cztery składanki: 1. pięć wiórów korowych I serii odbić z rdzenia, 2. dwa zatępce i trzy wióry korowe, 3. prawoboczny zatępiec i nieforemny wiór, 4. zatępiec i nieforemny wiór ze śladami oskrobywania opoki na korze; Klucze – dwa podstępce (por. B. Balcer 1975, s. 297–298, ryc. 14, s. 317).

Rozpatrując analizowany inwentarz z Gródka, najistotniejsze w rozważaniach są podobne znaleziska odkryte w obrębie osad. Jednak w uzyskanej grupie źródeł brak jest ścisłych analogii do opisywanych form, bowiem dotychczas opublikowane składy zawierają zupełnie odmienne zestawy zabytków – zarówno wcześniejsze z Gródka, jaki i z innych stanowisk (por. tab. 1 i 2). W dwóch wypadkach, w Zarębowie i w Skowronnie Dolnym, odnotowano składy zawierające wyłącznie narzędzia używane, na których stwierdzono intensywnie wyświecone krawędzie wzdłużne.

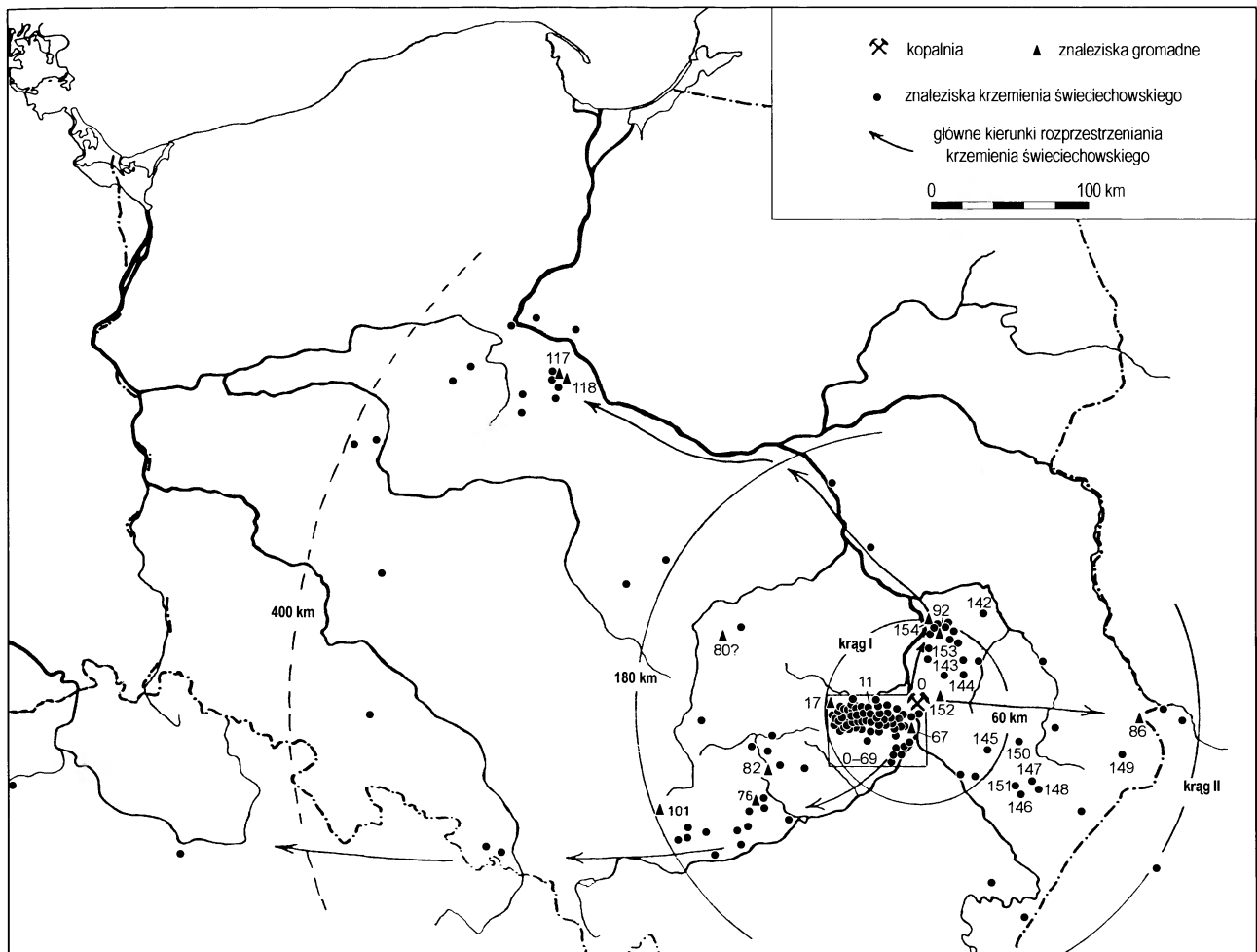
Możemy natomiast wskazać na znaleziska zawierające różne typy narzędzi wykonanych z wiórów (por. tab. 1, 2). Trzykrotnie zdeponowano drapacze (Gródek – skupisko VIII, Grzegorzewice, Zarębowo), dwukrotnie – wiórowce (Gródek – skupisko IX, Klucze), półtylczaki (Gródek, Zarębowo) oraz wióry częściowo retuszowane (Gródek – skupisko VIII, Wyżnianka Kolonia), natomiast

pojedynczo wystąpiły wióry o retuszowanym wierzchołku (Klucze) i wiertnik (Grzegorzewice).

Znaleziska gromadne (por. ryc. 5) znajdujące na osadach wydają się mieć różny charakter. Część z nich stanowi zapewne skrytki zawierające zapasy surowca – dotyczy to zarówno obłupni, rdzeni, wiórów, jak i narzędzi wiórowych i rdzeniowych, niejednokrotnie zużytych lub znacznie uszkodzonych (np. Ćmielów – skład 9 lub 12 rdzeni znad jamy 51, Gródek skupisko VIII). Natomiast składy narzędzi nieuszkodzonych, często noszące wyraźne ślady użytkowania, należy traktować jako schowki (miejsca przechowywania) narzędzi pracy w obrębie dawnych obiektów. Do grupy tej należy również analizowane skupisko 15 z Gródka, za czym może przemawiać również towarzyszące zabytkom rumowisko polepy, stanowiące zapewne zniszczoną konstrukcję obiektu. Ostatnia grupa artefaktów niejednokrotnie traktowana jest jako rzeczywiste „skarby”. B. Balcer (2002, s. 140) składowi sześciu tzw. doborowych wiórów odkrytych w czystym lessie pod ciemnym wypełniskiem jamy 26 w Ćmielowie, przypisuje charakter ofiarny związany z kultem.

Należy pamiętać, że szereg narzędzi użytkowanych przez społeczności KPL to w istocie nieobrobione wióry, mogące pełnić różnorodne funkcje, m. in. sierpów do zbóż – w postaci jednolitych wkładek tzw. sierpów (np. B. Balcer 1975, s. 94, 221–222, ryc. 55; J. Małecka-Kukawka 2001, s. 149, tab. 100), noży do obróbki mięsa (np. J. Małecka-Kukawka 2001, s. 155, tab. 103), skrobaczy do obróbki skóry lub drewna, rylców do drewna (por. J. Małecka-Kukawka 2001, s. 133, tab. 86, s. 136, tab. 90, s. 138, tab. 93).

*Dr hab. Jerzy Libera
Instytut Archeologii UMCS
Pl. Marii Curie-Skłodowskiej 4
20-031 Lublin*

Ryc. 5. Znalaziska gromadne z udziałem krzemienia świciechowskiego (▲): Ćmielów [11], Grzegorzewice [17], Zawichost [67], Dzierżnia [76], Woskrzenica [80?], Skowronno Dolne [82], Gródek [86], Klementowice [92], Klucze [101], Zakrzewo [117], Zarębowo [118], odkryte na ziemiach polskich, na tle stanowisk KPL zawierających ten rodzaj surowca (●), wg B. Balcera (1975) [1–141], z uzupełnieniami (■) J. Libery (1980): Motycz [142], Pawlin [143], Krzemień [144], Tarnogród [145], Lipowiec [146], Podsośnina [147], Łaszczów [148], Mokrelipie [149], Majdan [150], Zbędownice [151], Wyżnianka Kolonia [152], Bratnik [153]

Fig. 5. Multiple finds contained the Świeciechów flint (▲): Ćmielów [11], Grzegorzewice [17], Zawichost [67], Dzierżnia [76], Woskrzenica [80?], Skowronno Dolne [82], Gródek [86], Klementowice [92], Klucze [101], Zakrzewo [117], Zarębowo [118], discovered in Poland against the sites of Funnel Beaker Culture produced the same raw material (●), acc. to B. Balcer (1975) [1–141], with additions (■) by J. Libera (1980): Motycz [142], Pawlin [143], Krzemień [144], Tarnogród [145], Lipowiec [146], Podsośnina [147], Łaszczów [148], Mokrelipie [149], Majdan [150], Zbędownice [151], Wyżnianka Kolonia [152], Bratnik [153]

All drawings A. Potoczny

LITERATURA

- Balcer, B.
 1975 Krzemień świciechowski w kulturze pucharów lejkowatych. Eksploatacja, obróbka i rozprzestrzenienie, Wrocław.
 1983 Wytwórczość narzędzi krzemiennych w neolicie ziem Polski, Wrocław.
 2002 Ćmielów – Krzemionki – Świeciechów. Związki osady neolitycznej z kopalniami krzemienia, Warszawa.
- Blajer, W.
 1998 Wysoka, gm. Łańcut, woj. rzeszowskie, stan. 1, „Rocznik Przemyski” XXXIV/3, Archeologia, s. 67–71.
- Bronicki, A.
 1993 Bagienny depozyt wiórów krzemiennych kultury pucharów lejkowatych z Weremowic, stan. 19, woj. Chełm, SprArch. XLV, s. 29–34.
 1995 Kilka uwag o recepcji niżowych elementów kulturowych w społecznościach grupy południowo-wschodniej kultury pucharów lejkowatych, MSROA XVI, s. 7–12.
- Gumiński, W.
 1989 Gródek Nadbużny. Osada Kultury pucharów lejkowatych, Polskie Badania Archeologiczne 28, Wrocław.
- Gurba, J.
 1957 Materiały do badań nad neolitem Małopolski, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, sec. F, IX, 1954, s. 129–178.
- Jastrzębski, S.
 1980 Szychowice, gm. Mircze, woj. zamojskie, „Sprawozdania z badań terenowych Zakładu Archeologii UMCS w 1980 roku”, s. 4–6.
- Jażdżewski, K.
 1981 Pradzieje Europy Środkowej, Wrocław.
- Kadrow, S.
 1989 Skład wiórów krzemiennych kultury pucharów lejkowatych z Wincentowa, stanowisko 5, gm. Krasnystaw, woj. Chełm, SprArch. XL, s. 27–33.

- K o k o w s k i , A .
2001 Sprawozdanie z badań ratowniczych na stanowisku 1C (część SW) w Gródku nad Bugiem, pow. Hrubieszów – sezon 2001, m-pis w Instytucie Archeologii UMCS.
- K o w a l c z y k , J .
1956 Osada kultury pucharów lejkowatych w miejsc. Gródek Nadbużny, pow. Hrubieszów, w świetle badań 1954 roku, WA XXIII, s. 23–48.
1958 Prace badawcze w 1967 r. osady kultury pucharów lejkowatych w Gródku Nadbużnym, pow. Hrubieszów, WA XXV, s. 314–321.
- L i b e r a , J .
1980 Przemysł krzemienisty kultury pucharów lejkowatych na Lubelszczyźnie, m-pis pracy magisterskiej w Instytucie Archeologii UMCS.
1989 Skład wiórów krzemienistych z Wyznianki Kolonii, woj. lubelskie, WA L, 1985, s. 153–155.
- M a ł e c k a - K u k a w k a , J .
2001 Między formą a funkcją. Traseologia neolitycznych zabytków krzemienistych z ziemi chełmińskiej, Toruń.
- P o d k o w i ń s k a , Z .
1952 Prace wykopaliskowe na stanowisku „Gawroniec-Pałyga” w Ćmielowie, w pow. opatowskim 1950 r., WA XVIII, 1951/1952, s. 201–242.
- W i ś l a ń s k i , T .
1969 Podstawy gospodarcze plemion neolitycznych w Polsce północno-zachodniej, Wrocław.
- Z a k o ś c i e l n a , A .
1997 Kolejny depozyt wiórów krzemienistych kultury pucharów lejkowatych (KPL) z Gródka nad Bugiem, SprArch. XLIX, s. 95–108.
2002 Wykorzystanie krzemienia świciechowskiego przez społeczności kultur naddunajskich na Wyżynie Lubelskiej, (w:) B. Matraszek, S. Sałaciński (red.), Krzemień świciechowski w pradziejach. Materiały z konferencji w Ryni 22–24 czerwca 2000 r., Warszawa, s. 111–122.
- Z O W
1928 Skarb krzemienisty na Pomorzu, ZOW III/3, s. 50
1929 Skarb z epoki kamiennej, w pow. olkuskim (woj. kieleckie), ZOW IV/3, s. 72–73.

A NEW MULTIPLE FIND OF FLINT BLADE TOOLS AT GRÓDEK NAD BUGIEM, SITE 1C

SUMMARY

Multiple flint finds, frequently referred to as deposits or hoards, are discovered at different locations and culture context, inside prehistoric settlements as well as in areas lacking traces of human occupation, frequently, on the margin of existing and fossil lakes or streams.

During the 2001 rescue excavation of the multicomponent site 1C at Gródek, distr. Hrubieszów, woj. lubelskie, a culture layer (at the depth of about 40 cm) surrounded by debris of daub, produced another multiple find (Table 1). The set included four blade tools – two end-scrapers and two retouched blades, jointly weighing 100 g, made from macrolithic blades struck from single platform subconical cores using the pressure technique (Fig. 1–4).

The raw material, Świciechów flint, and the morpho-metric attributes of the artefacts find a range of analogies among the rich assortment of specimens associated with the Little Poland industry of the Funnel Beaker Culture (B. Balcer 1975). All the finely preserved pieces in the deposit exhibit traces of use-wear, manifested as intensive gloss (sheen) of the many scar faces. Retouch

was reapplied to the working edges, but the nature of this treatment is difficult to determine. It may either represent rejuvenation retouch of used up and dulled edges or a substantial reworking of blades or earlier tools of undetermined function, changing diametrically their original (at present hard to determine) morphology.

Multiple finds (Fig. 5, table 2) discovered at settlements probably differed in their character. Some probably are the remains of caches – stocks of raw material – this is true both of precoces, cores, and blades, and of blade and core tools, frequently heavily worn or substantially damaged. On the other hand, deposits of undamaged tools, frequently with evident traces of utilisation, should be viewed as depots in which tools were stored within dwelling or other structures of the period. The analysed assemblage from Gródek belongs in the latter category, as supported by the debris of pugging lumps co-occurring with the flints, presumably the trace of a decayed construction of a prehistoric structure.

thum. A. Kinecka

WYKAZ SKRÓTÓW TYTUŁÓW CZASOPISM I WYDAWNICTW WIELOTOMOWYCH

- AAC – „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków
 AAHung. – „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest
 AFB – „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege”, Berlin (Stuttgart)
 APolski – „Archeologia Polski”, Warszawa
 AR – „Archeologické rozhledy”, Praha
 B.A.R. Int. Series – British Archaeological Reports, International Series, Oxford
 BerRGK – „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission”, Frankfurt a.M.-Berlin
 BJahr. – „Bonner Jahrbücher”, Köln/Bonn
 BMJ – „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern”, Lübstorf (wcześnie: „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch ...”, Schwerin/Rostock/Berlin)
 FAP – „Fontes Archaeologici Posnanienses” (wcześnie: „Fontes Praehistorici”), Poznań
 Inf.Arch. – „Informator Archeologiczny. Badania rok ...”, Warszawa
 InvArch. – „Inventaria Archaeologica, Pologne”, Warszawa-Łódź
 JmV – „Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte”, Halle/Saale
 JRGZM – „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz”, Mainz
 KHKM – „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, Warszawa
 KSIA – „Kratkie soobščeniija Instituta archeologii Akademii nauk SSSR (Kratkie soobščeniija Instituta archeologii Akademii nauk CCCP), Moskva
 MIA – „Materialy i issledovanija po archeologii SSSR (Materialy i issledovanija po archeologii CCCP), Moskva
 MatArch. – „Materialy Archeologiczne”, Kraków
 MS – „Materialy Starożytne”, Warszawa
 MSiW – „Materialy Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa
 MSROA – „Materialy i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów-Krosno-Sandomierz-Tarnów (-Przemyśl/Tarnobrzeg)
 MZP – „Materialy Zachodniopomorskie”, Szczecin
 PA – „Památky archeologické” (wcześnie: „Památky archeologické a místopisné”), Praha
 PArch. – „Przegląd Archeologiczny”, Poznań
 PMMAE – „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna”, Łódź
 PomAnt – „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
 Prahistoria ziem polskich – Prahistoria ziem polskich, tom I: Paleolit i mezolit (red. W. Chmielewski, W. Hensel), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; tom II: Neolit (red. W. Hensel, T. Wiślański), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom III: Wczesna epoka brązu (red. A. Gardawski, J. Kowalczyk), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978; tom IV: Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego (red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom V: Późny okres lateński i okres rzymski (red. J. Wielowiejski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981
 Prussia – „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia” (później: „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde”), Königsberg i.Pr.
 PSAS – „Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland”, Salisbury
 PZ – „Praehistorische Zeitschrift”, Berlin-New York
 RArch. – „Recherches Archéologiques”, Kraków
 RB – „Rocznik Białostocki”, Białystok
 RO – „Rocznik Olsztyński”, Olsztyn
 SJahr. – „Saalburg Jahrbuch”, Berlin-New York
 SIA – „Slovenská archeológia”, Bratislava
 SovArch – „Sovetskaja Archeologia” (Советская археология), Moskva
 SprArch. – „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków
 SprPMA – „Sprawozdania P.M.A.”, Warszawa
 WA – „Wiadomości Archeologiczne”, Warszawa
 ZNUJ – „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków
 ZOW – „Z otchłani wieków”, Warszawa

Państwowe Muzeum Archeologiczne. Warszawa 2003. Wydanie I. Nakład 600 egz.
Druk i oprawa: DRUKARNIA Janusz Bieszczad, ul. Moszczenicka 2, 03-660 Warszawa